

Några jordbruksiakttagelser från slättbygden mellan Väster å och Enköping.

Rhodin, Sigurd,

12 B Br. qv.

National Library
of Sweden

Landtmannen

Tidskrift för Sveriges jordbruk och dess binäringar.

Organ för Sveriges Landbruksläroforening.

Utgifvare:

Wilhelm Flach.

Erik Insulander.

Nils Hansson.

Några jordbruksiakttagelser från slättbygden mellan Västerås och Enköping.

Af Sigurd Rhodin.

I slutet af juli månad åkte jag på kârria öfver slättbygden från Västerås in i Uppland åt Enköpingshållet för att något studera jordbruksförhållandena i trakten. Trots att min färd genom dessa bygder endast gaf mig tillfälle att se ett mindre område, fick jag dock på de större och mindre gårdar jag besökte åtskilliga intryck af jordbrukets skötsel, hvilka möjligen kunna vara af intresse för denna tidskrifts läsare. Jag bör förutskicka den anmärkningen, att distriktet hufvudsakligen består af s. k. medelstora gårdar, d. v. s. sådana som omfatta högst 50 hektar. Verkligt små eller stora jordbruk förekomma däremot i regel ej.

Det behöfves ej mycket vant öga för att se, att jordmänen i denna trakt hör till den yppersta, enär större delen utgöres af s. k. svämmlera, uppkommen i Mälarens forna vikar. En stor del af denna svämmlera har med all visshet först under sistförflutna århundradet lagts under plog, hvilket jag också fann bekräftadt på 1817 års karta öfver en af de gårdar jag besökte. Densamma upptog all gårdens nuvarande lerjordsareal som lågländt ängsmark. Den styfva, svårbrukade åkerleran däremot förekommer sparsamt inom denna del af Väst-

manland; först då man passerat Sagån och befinner sig i Uppsala län, blir denna jordart mer förhärskande. Sand- och grusjord förekommer endast närmast den s. k. Badelundsåsen, hvarå landsvägen mellan Västerås och Tillberga löper fram.

Sandjorden, hvilken utbreder sig som ett smalt bälte å ömse sidor om åsen, är ytterst mager och till ringa del blandad med mylla. Lerjorden däremot, i synnerhet svämmleran, är med all sannolikhet rik på kali och fosforsyra men utan tvifvel fattig på tillgängligt kväfve. Detta anser jag mig med skäl kunna antaga vara förhållandet på grund af lerjordens förmåga att framalstra de yppigaste klöfverskörden, sådana som endast de bördiga slätterna i Östergötland, mig vederligt, äga att uppvisa motstycken till. Som stöd för mitt påstående vill jag äfven anföra, att i traktens vilda flora voro kraftiga plantor af *Lathyrus pratensis* och *Vicia cracca* ej sällsynta. Vore icke denna lerjord fattig på tillgängligt kväfve, borde den förmå frambringa helt andra skörden af stråsäd, hafre och korn, än hvad som nu är förhållandet, hvilket jag också stöder på föregående års iakttagelser vid besök inom detta jordbruksområde.

En annan, mycket viktig orsak till att särskildt hafre och korn i dessa bygder ej förmå lämna rika skördar, är jordens ofullständiga afdikning. Hos den mindre jordbrukaren var vanligen afdikningen utförd med grunda diken, så tätt lagda, att de oftast indelade åkerarealen i sex famnars breda åkerlotter. Det ligger i sakens natur, att just under ett sådant år som detta, då våren och försommaren haft så riklig mängd af nederbörd, olägenheterna af denna jordens bristfälliga torrläggning skulle tydligare än eljest träda i dagen. Den rotade klöfvern och höstsåden tycktes här som annorstädes bättre tåla den fuktiga, kalla lerjorden än kornet och hafren, som visade sjukligt utseende, och äfven ärterna med sin gula färg tillkännagåfvo vantrefnad. Men också vid ihållande torra lida som bekant de ömtåliga sådena korn och hafre i den icke väl torrlagda jorden, då under sådana år den öfre ytan starkt uttorkar, medan den underliggande alfven ännu är fuktig. Nekas kan icke, att på alla de lerjordsåkrar, som utbreda sig nedom Badelundsåsens sandjord, är täckdikningen både svår och kostsam att genomföra, enär det vatten, som så rikligt förekommer i sandlagret, måste med djupa täckdiken fullständigt uppfångas och afledas.

Jag gjorde orätt, om jag påstode, att åkrarna inom denna jordbruksbygd voro mycket besvärade af fröogräs. Tvärt om var det glädjande att se, huru sparsamt dessa förekommo, ehuru naturligtvis, såsom öfver hela Uppland, i klöfvervallarna funnos baldersbrå (*Matricaria inodora*) och prästkrage (*Chrysanthemum leucanthemum*). Rotogräs förekommo däremot allmänt på grund af jordens ofullständiga torrläggning. De svåraste voro: kvickrot (*Triticum repens*), kryphven (*Agrostis vulgaris*), åkerfräken (*Eqvisetum arvense*) och refviga smörblomman (*Ranunculus repens*), för hvilka som bekant vattensjuk mark erbjuder de bästa existensvillkor. Här och där kunde 1:sta årets

vall vara så undertryckt af kvickrot och kryphven, att klöfvern trots den gynnsamma väderleken knappast stod att upptäcka. De ofvan nämnda svåra ogräsen kunna naturligen icke ens medels den bästa brukning och den lämpligaste växtföljd utrotas, förrän jorden blifvit grundligt torrlagd.

Hvad beträffar växtföljden så var den vanliga sjuåriga allmänast och visade sig långt ifrån fullt lämplig, lika litet här som på Upplands styfva lera. Den ensidiga hafreodlingen är förkastlig på sådan i regel kväfvfattig jordmån, särskildt då man som här ej gör bruk af kväfverika konstgödslingsämnen, och då tillika kreatursbesättningarnas storlek ej står i riktig proportion till den under plog varande åkerarealen. Odlingen af klöfver, ärter och höstsäd borde inom denna bygd spela en vida viktigare rol. Framför allt borde ärtodlingen mera utvidgas, emedan ärterna motstå torkan långt bättre än de ömtåliga sådena korn och hafre, då de ju myllas ner djupare och beskugga marken tidigare än dessa. Detta vore så mycket mera påkalladt, som i Mälardalen på tio år i regel falla sex, ja sju torrår. Ärternas stora förmåga att samla kväfve, hvilken egenskap gör dem så lämpliga å den kväfvfattiga lerjorden, fann jag till fullo bevisad på en af de större gårdarna, som under en följd af år idkat vidsträckt odling af konservärter, ty ingen annan egendom kunde uppvisa så vackra korn- och hafregrödor som denna. Peluschker ingå visserligen här och där i hafreutsädet, men de utgöra efter min mening en alltför ringa procent af blandsådden.

Den som å dessa marker skulle vilja införa foderväxtodling på fleråriga vallar, insådda med till stor del fleråriga gräsarter, den känner icke jordens beskaffenhet och vet icke, huru väl klöfvern trifves på icke fullständigt torrlagd lerjord. Då klöfverblandning insås i vårsäd skulle det efter min åsikt långt ifrån skada att låta luddvicker (*Vicia villosa*) ingå i blandningen, då den motstår torkan

bättre än klöfverarterna. Insådd i höstsäd på våren är en sådan inblandning långt ifrån förkastlig, enär luddvickern under sådana förhållanden icke hinner frösätta sig och förorena höstsäden.

Om rotfruktsodlingen inom ifrågasvarande jordbruksområde är icke mycket att säga. Sådan förekommer i ganska stor utsträckning på de välskötta, större gårdarna, men å de medelstora och små har den ännu ej vunnit nämnvärd terräng.

Beträffande val af utsäde äro de förträffliga Svalöfs-sorterna visst icke här spridda i den utsträckning, som de förtjäna. Det allmännaste hvetet är det gamla uppsvenska ludna, som nog under detta fuktiga år får svårt att icke gå under för rostens härjningar. Af råg förekommer nästan uteslutande den gamla svenska vekstråiga med sina korta ax; då insådd till vall här oftast sker i höstråg, är dess veka strå ej sällan till stor skada för insåningen. Från Aktiebolaget Agers egendomar i Enköpingstrakten har, om också sparsamt, spridts en tysk rågsort, Schlaraffenråg, som numer är fullt aklimatiserad här. Denna rågsort uppskjuter 10—15 ovanligt kraftiga, styfva strån, på grund hvaraf den ej lätt bildar liggsäd. Dess 18—22 cm. långa ax äro väl besatta med korn, hvars relativt korta, fylfylliga kärna är något mörkt färgad. Af Svalöfs kornsorter äro Primus och Svanhals mest spridda, och af dess hafresorter förekomma Klock, Guldregn och Hvitling allmännast. Potatiskultur i nämnvärd utsträckning förekommer endast på Badelundsåsens sluttningar, där sandjorden frambringa en utmärkt matpotatis. De nya sorterna, sådana som Perle von Erfurt, Early Puritan och Up to date, ha här i någon mån utträngt den gamla Magmun bonum.

Å nämnda sandjord i Badelunda socken hade jag i våras utlagt ett försök med blå lupiner, hvilka, trots den kalla och fuktiga försommaren dock nu stodo rätt yppiga. Detta försök jämte ett flertal liknande, ut-

lagda å mager sandjord i åtskilliga af Sveriges provinser söder om Dalälven, skola, hoppas jag, om några år i sin mån bidra till besvarandet af frågan: Är gröngödsling med blå lupiner räntabel äfven å mellersta Sveriges sandjord, och huru länge kan verkan af en sådan gödsling spåras?

Till sist några få ord om mina intryck af arbetarfrågan, ehuru den som varit med under den gamla, goda tiden vanligen helst undviker att gå in på denna svårlösta fråga. Så mycket är emellertid säkert, att hos landbefolkningen närmast industricentra, således i detta fall Västerås, det personliga, goda förhållandet mellan husbonde och tjänare alldeles är försvunnet, medan det däremot åtminstone till en viss grad lefver kvar i orten längre ut på landsbygden. Trots de svåra arbetsförhållandena och det tryck, som hvilat på vårt jordbruk tiderna igenom, tyckte jag mig dock kunna iakttaga, att den allmänna välmågan hos ägarna af dessa medelstora jordbruk onekligen var mycket god. Ett slående bevis härpå, som också visar, att fria, själfägande svenska bönder funnits och ännu finnas, hvilka förstätt att under sekler bibehålla det fäderneärfda hemmanet inom slakten, fann jag i ägaren af bondehemmanet Esplunda i Breds socken af Uppsala län, hvilket alltsedan år 1635, således i $2\frac{3}{4}$ sekel, gått i arf från far till son och nu innehas af nämndemannen Robert Johansson. I detta gamla hem, som bevarat förfädrens traditioner, fann jag bland andra kuriosas en gammal tafla, föreställande en svensk bonde, där han står med spade i hand å egen fri grund. Under vignetten står att läsa följande enkla vers:

“Bonde-Lyckan.

En åtta kos Bonde som hafwer en häst Gudfruktig och ärlig, god granne der näst, Sin Gud och Kung trogen, med hvar mans attest, Råds intet för Länsman, ej heller nån' rest, Bor långt up i skogen, har sällan nån'

gäst, Ar fri ifrån hergåln, krig, hunger och påst, Wäl brukar sin åker, äng, spade och läst, Förnögd med sitt walmar, skin-byxor och wäst, Säms wäl med sin Hustru den han sig har fäst, Bär omsorg för sina, för Själen dock mäst, Är litet låghalter, god wän med sin Präst, Samt glad i sit arbet, den mår aldrabäst“.

Dessa rader leda sitt upphof, enligt en påteckning å taflans baksida, från Karl XI:s talangfulle tjänare, Eric Lindskiöld, som — själf utgången från ett arbetarhem — steg till excellens och kungligt råd. Såsom uttalad af en Karl XI:s ämbetsman kan versen betraktas som ett lofprisande af den ringe bonden, hos hvilken den makt-

ägande konungen fann det stöd, han nödvändigt behöfde för genomförandet af sina planer, och hvilken lof han därför gärna hörde sjungas. I vår tid — penningaristokratiens — är bonden lika nödvändig, och därför bör småbrukarens stora betydelse för vårt jordbruk förvisso ej förglömmas. Ibland händer det nog kanske att vår tid, liksom Karl XI:s gjorde, gärna glömmet, att förtjänsten af de framsteg, som vårt jordbruk naturligen under alla tider gjort, dock till stor del bör tillskrifvas de stora jordbruken — de må nu ha varit kungsgårdarna under Vasarnas och Karlarnas tid eller nutidens svenska herregods.